

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

© Лебедевич С. І., 2010

Відображено результати спеціального дослідження, у результаті якого розроблено концептуальні засади формування системи екологічного менеджменту підприємства.

Results results of special investigations in which developed a conceptual framework to establish a system of environmental management company.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття актуалізувалась проблема створення галузевих систем екологічного менеджменту підприємств. Було розроблено теоретико-методологічні засади формування галузевої системи екоменеджменту підприємств. На порядок денний постала потреба розроблення концепції екологічного менеджменту окремого підприємства [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні розроблено теоретико-методичні засади і прикладні механізми державної екологічної політики екологічної діяльності підприємств, принципи і методи екологічно орієнтованого управління та екологічного менеджменту, екологічні інструменти екоменеджменту, теоретико-методичні засади формування галузевої системи екологічного менеджменту підприємств [1].

Формування цілей статті. Метою статті є відображення результатів соціального дослідження з розроблення концептуальних засад формування системи екоменеджменту на основі застосування комплексного, системного, кібернетичного підходу до проблеми.

Виклад основного матеріалу. Для розроблення методології екологічного менеджменту підприємств, передусім потрібно було ідентифікувати адекватну термінологію. Важливим для екоменеджменту, на наш погляд, є визначення системи менеджменту, зокрема, виробничого менеджменту, як системи наукових підходів і методів менеджменту, цільової, забезпечувальної, функціональної та управляючої підсистем, що сприяє прийняттю й реалізації конкурентоспроможних рішень [2]. Вважаємо, передусім, це стосується керуючої системи. Крім того, на наш погляд, четверта підсистема не може називатись управляючою. Більш адекватною є назва “підсистема управлінських рішень”. Тобто за напрямками впливу на керовану систему керуючу систему умовно можна поділити на чотири підсистеми. Тепер вищезазначене визначення повністю відповідає методології формування системи екологічного менеджменту. Треба лише всі підсистеми доповнити екологічними елементами (рисунок) [див. 1].

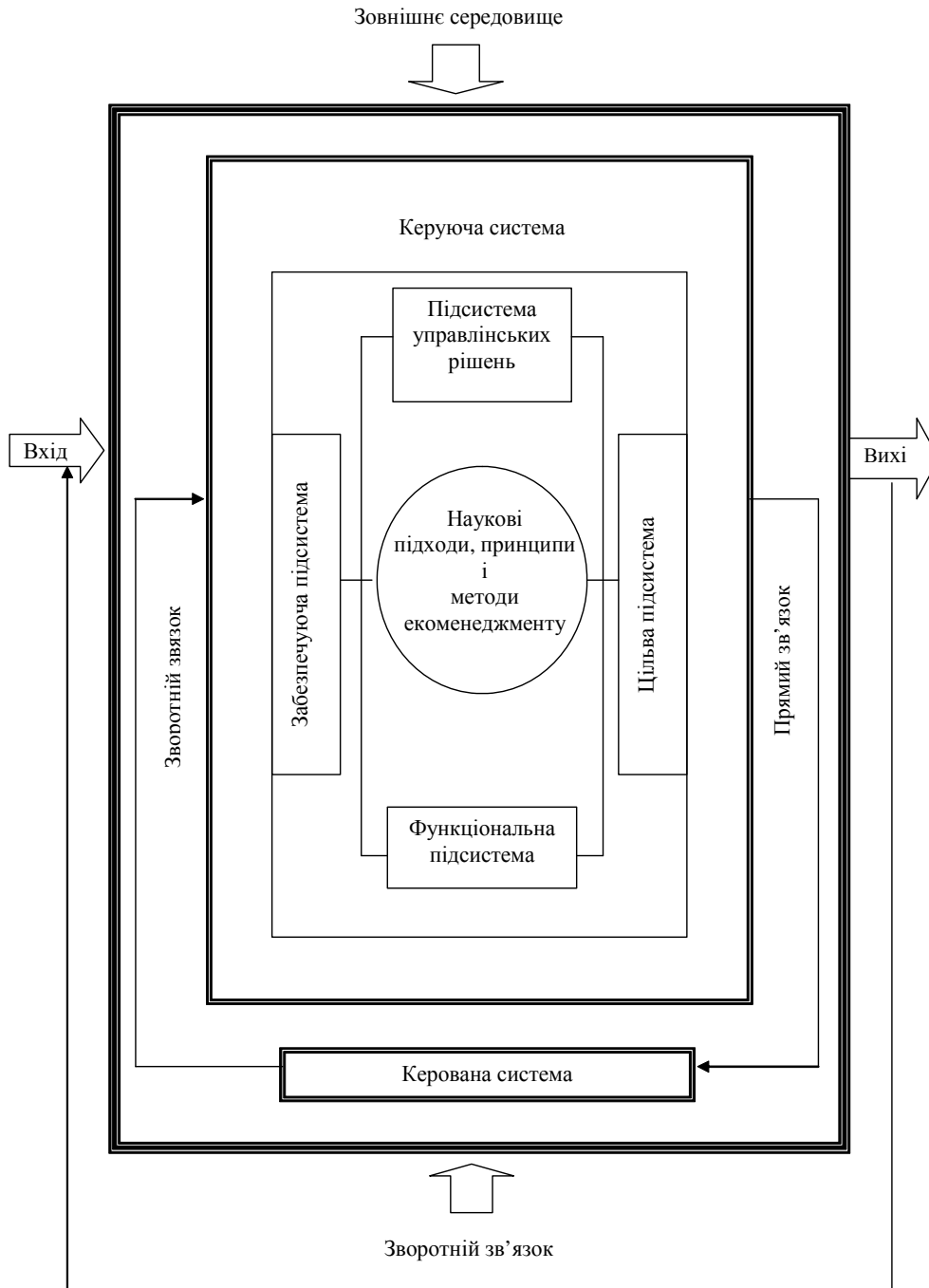
Важливою проблемою у формуванні і реалізації еколого-економічної стратегії держави є оцінювання стану екології в різних секторах економіки і на всіх рівнях, зокрема на рівні підприємства. Реалізація еколого-економічної політики вимагає здійснення еколого- економічного аналізу (ЕЕА) господарської діяльності. ЕЕА є також одним із головних інструментів оцінювання екологічно стійкого розвитку підприємств та етапом, який передуює прийняттю оптимальних управлінських рішень [3].

Еколого-економічний аналіз має багатоаспектний, комплексний характер і передбачає такі складові [див. 3]:

- екологічна експертиза;
- екологічна діагностика;
- ситуаційний аналіз;
- екологічний маркетинговий аналіз;
- екологічний аудит.

Екологічна експертиза в Україні – вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших

матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам експертиз всіх проектів і документації, що фінансуються на рівні галузі, а також ситуацій і об'єктів, що мають загальногалузеве значення. На рівні підприємства служба екологічної експертизи повинна діяти в межах компетенції конкретного підприємства і бути складовою органу управління підприємством.



Структура системи екологічного менеджменту підприємства

Важливою складовою еколого-економічного аналізу є екологічна (еколого-економічна) діагностика. Діагностика – це перший етап процесу впровадження, покращання екологічної діяльності підприємств, у результаті якого визначаються і формулюються першочергові завдання, які підлягають виконанню під час розроблення і реалізації комплексу конкретних заходів з охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів.

Екологічна діагностика безпосередньо орієнтована й на визначення характеру різних порушень у разі відхилення від ходу виробничого процесу від екологічних нормативів і вимог щодо потенційного виникнення значних проблемних ситуацій, оцінку диспропорцій між виробництвом продукції і економічно значущими проблемами охорони навколишнього середовища для підприємства.

Мета екологічної діагностики – формування і аналізування своєчасної й достатньо об’єктивної інформації про можливості й інтенсивність розвитку негативних наслідків впливу господарської діяльності, виробництва на навколишнє природне середовище, вміння апріорі правильно виявити і оцінити еколого- економічні проблемні ситуації для подальшого поглибленішого їх аналізування. Загальні завдання діагностики:

- виявлення, аналізування і оцінювання проблемних екологічних ситуацій, сценаріїв їх розвитку та визначення екологічних збитків докільню в результаті тих або інших змін у виробничій діяльності, стані природних екосистем;

- розкриття, аналізування основних тенденцій еколого-економічного розвитку підприємства, перспективних напрямків підвищення ефективності та екологічності виробництва, відтворювальних процесів;

- обґрунтування стратегічних рішень з регулювання екологічної діяльності та розроблення напрямів реалізації відповідних заходів.

Вважаємо, що екологічна діагностика повинна здійснюватись лише на рівні підприємства в межах відповідної функціональної служби.

Екологічний (еколого-економічний) ситуаційний аналіз орієнтований на аналітичне дослідження існуючої екологічної діяльності підприємства на базі конкретних (виявлених) ситуацій. Він спрямований на виявлення можливості регулювання, корегування слабких її ознак, які обумовлюють наявність еколого-економічних проблем (що виявлені на етапі еколого-економічної діагностики). Тому ситуаційний аналіз включає й розгляд конкретної інформації про те, де виникли порушення в сфері екологічної діяльності, на якому виробничому рівні вони перебувають.

У разі екологічного ситуаційного аналізу необхідно оцінити, яка інформація буде достатньою, щоб на її основі зробити конкретні висновки про вирішення виявлених проблем та визначити конкретні заходи щодо критичної екологічної ситуації. Цей аналіз, як процес поглиблення напрямів еколого-економічної діагностики, орієнтований також на виявлення та ліквідацію причин виникнення екопорушень, проблемних ситуацій у сфері природокористування. Основні завдання екологічного ситуаційного аналізу:

- аналіз (характеристика) екологічної діяльності підприємства, природокористування щодо вирішення конкретної еколого-економічної проблеми або ситуації;

- розроблення стратегії екологічної діяльності (поведінки) для ліквідації й попередження небезпечних еколого-економічних ситуацій;

- обґрунтування оптимальних “екологічних” рішень із здійснення комплексу організаційно-технічних, господарських, соціальних заходів екологічного характеру;

- контроль за виконанням екологічних рішень та здійснення своєчасного їх корегування для ліквідації негативних еколого-економічних обставин і факторів.

На наш погляд, екологічний ситуаційний аналіз теж повинен здійснюватись на рівні підприємства відповідною функціональною службою.

Екологічний маркетинг (маркетинговий аналіз) – це комплекс заходів у галузі управління виробничо-збутовою діяльністю підприємства, орієнтованих виробництво і збут на одержання прибутку за рахунок задоволення потреб і запитів споживачів у разі додержання екологічних, соціальних, економічних інтересів суспільства. Головне завдання екомаркетингу – формування і розвиток ринку екологічних товарів з метою ліквідації протиріч між економічним розвитком, збереженням і подальшим покращанням якості довкілля.

Екологічний маркетинговий аналіз на підприємстві включає:

- аналізування екологічно орієнтованої кон’юнктури ринку;

- оцінювання можливостей побудови екологічно орієнтованої моделі господарського розвитку виробничої системи;

- аналізування виробництва, просування і реалізації екологічно якісних товарів.

Екологічний аудит в Україні на етапі становлення. Це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що передбачає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту. Екоаудит можна проводити щодо підприємств, загалом, або щодо окремих видів їх діяльності.

Екологічний аудит почали проводити з метою:

- надання допомоги діловим колам в управлінні довкіллям;
- зниження ризиків фінансового ринку;
- підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку;
- посилення природоохоронної діяльності;
- залучення приватного капіталу у промисловість і енергетику;
- перевірки безпеки виробництва і надання допомоги з її забезпечення;
- визначення характеру і масштабів екологічних проблем у галузі охорони здоров'я.

Актуальність екоаудиту, як самостійного виду незалежного контролю, вже безсумнівна. Він визначається одним з перспективних напрямів природоохоронної діяльності. Екологічний аудит в Україні, який проводиться з метою забезпечення дотримання законодавства про охорону навколишнього природного середовища під час діяльності, має такі завдання:

- збирання достовірної інформації про екологічні аспекти виробничої діяльності об'єкта та формування на її основі висновку екоаудиту;
- встановлення відповідності екоаудиту вимогам чинного законодавства про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екоаудиту;
- оцінювання впливу діяльності об'єкта екологічного аудиту на стан навколишнього середовища;
- оцінювання ефективності, повноти і обґрунтованості заходів з охорони навколишнього природного середовища на об'єкт екоаудиту.

У результаті розроблено концепцію екологічного менеджменту підприємства. До компонентів зовнішнього середовища системи належать: макросередовище, інфраструктура регіону, мікросередовище підприємства. Компоненти входу – методичні, нормативні, проектно-конструкторські й інші документи, сировина, матеріали, комплектуючі вироби, енергія, нове обладнання, нові трудові ресурси, інформація. На виході – продукція (роботи, послуги) відповідної кількості, якості, екологічності, ресурсомісткості, поставлена (виконані) у встановлені строки. Компонентами цільової підсистеми керуючої системи є: підвищення рівня екологічності та якості продукції, виконуваних робіт і послуг, ресурсозбереження, розширення ринків збуту, екологічний та організаційно-технічний розвиток виробництва, соціальний розвиток колективу, охорона і покращання якості природного середовища. До забезпечуючої підсистеми входять такі компоненти, як методичне, ресурсне, інформаційне і правове забезпечення. Функціональна підсистема передбачає маркетинг, зокрема екологічний; планування; організацію процесів, зокрема екологічну діагностику; облік і контроль, зокрема внутрішній екологічний аудит; мотивацію; регулювання, зокрема екологічну експертизу. Компоненти підсистеми управлінських рішень: управління персоналом, соціологія і психологія менеджменту, розроблення і реалізація управлінського рішення, аналіз у прийнятті рішень, зокрема екологічний, ситуаційний, та прогнозування в прийнятті рішень. Окреслена концепція відрізняється від концепції виробничого менеджменту підприємства екологічною складовою, зокрема елементами еколого-економічного аналізу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, розроблено концептуальні засади формування системи екологічного менеджменту підприємств, що надало теоретичну базу для подальшого розроблення конкретних методик впровадження щодо окремих підприємств.

1. Лебедевич С.І. Теоретико-методологічні засади формування галузевої системи екологічного менеджменту підприємств: [монографія]. – Львів: Ліга-Прес, 2008. – 340 с. 2. Фаткутдинов Р.А. Процводственный менеджмент: [учебник]. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 447 с. 3. Мишенин Е.В. Эколого-экономические проблемы в лесном комплексе: [монография]. – Сумы: ИПП "Мрія – 1" ЛТД, 1998. – 272 с.